

Dagsordens punkt 5:

Prinsipp- og handlingsprogram

Innhold

Prinsippprogram	4
Verdigrunnlag.....	4
Demokrati og politisk styring	4
Sterke faglige rettigheter.....	4
Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår	4
Likestilling.....	5
Internasjonal solidaritet.....	5
Offentlige tjenester med god kvalitet.....	5
Klima og miljø	5
Allianser	6
Handlingsprogram.....	7
1. Tariffpolitikk.....	7
Samarbeid mellom arbeidslivets parter	7
Heltid og likelønn.....	7
Konkurransetutting og virksomhetsoverdragelse	8
Et seriøst arbeidsliv.....	8
2. Arbeidsmiljø.....	9
Forebygging og tilrettelegging.....	9
Trakassering, vold og trusler.....	10
HMS-opplæring	10
3. Pensjon.....	10
Tjenestepensjon og AFP	10
Levealdersjustering og aldersgrenser	11
Organisering av pensjonsordningene.....	11
4. Likestilling, mangfold og integrering.....	11
Likestilling.....	11
Foreldrepermisjon og omsorg	12
Kvinnehelse	12
Vold i nære relasjoner.....	13
Diskriminering.....	13

Mangfold, integrering og inkludering	14
5. Livslang læring	14
Barnehage	14
SFO	15
Grunnskole og videregående opplæring	15
Fag- og yrkesopplæring	16
Fagskoler.....	16
Universiteter og høyskoler	17
Faglig utvikling i arbeidslivet.....	17
6. Velferd og offentlig sektor.....	17
Rettferdig fordeling.....	18
Kommuner og fylkeskommuner.....	18
Sykehus.....	19
Psykisk helse (nytt avsnitt)	19
Bolig	19
Post- og transporttjenester	20
7. Digitalisering.....	21
8. Klima og miljø	21
Globalt ansvar.....	21
Nødvendig omstilling	22
Kommunenes rolle.....	22
Grønn transport	23
9. Kultur.....	23
10. Alliansebygging.....	24
11. Nordområdene og Arktis.....	24
12. Solidaritet og internasjonalt arbeid.....	24
Solidaritet på tvers av landegrenser.....	24
EØS og handelsavtaler.....	25
Asyl- og flyktningpolitikk.....	26
Forby atomvåpen	26

Prinsippprogram

Verdigrunnlag

Frihet, likhet og solidaritet er arbeiderbevegelsens bærende ideer som Fagforbundet bygger sin politikk på. Fagforbundet er en kamporganisasjon som arbeider for å videreutvikle og trygge den norske arbeidslivsmodellen og velferdsstaten.

Frihet er trygghet, muligheter og rettigheter. Frihet er mer enn bare fravær av tvang. Derfor er kampen for velferdssamfunnet en kamp for å gi den enkelte større frihet. Arbeid er en grunnleggende menneskerett og et viktig grunnlag for den enkeltes velferd, frihet og muligheter til utfoldelse.

Likhet er grunnlaget for menneskelig frihet. Samfunnet må derfor utformes slik at alle får likeverdige levekår, uavhengig av etnisk eller kulturell bakgrunn, alder, kjønnsidentitet, funksjonsvariasjon, seksuell orientering, religion eller livssyn.

Solidaritet er å stå sammen for å skape en bedre felles framtid. Kampen mot undertrykking, rasisme, hatefulle ytringer og diskriminering er en prioritert oppgave.

Gjennom omtanke, samhold og solidaritet vil Fagforbundet styrke medlemmenes lønns- og arbeidsvilkår. Det skal vi gjøre ved å sikre et seriøst og velfungerende arbeidsliv. Et solidarisk samfunn er en velferdsstat med universelle ordninger som også sikrer de som står utenfor arbeidslivet verdige og trygge liv.

4

Demokrati og politisk styring

Demokrati er den beste garantien for frihet, likhet og solidaritet. Et levende folkestyre sikres gjennom et desentralisert lokaldemokrati. Fagforbundet jobber for å videreutvikle samfunnets demokratiske tradisjoner gjennom nasjonal politikk, lokalt selvstyre og representasjon i folkevalgte organer. Et levende folkestyre forutsetter engasjement og deltakelse fra alle grupper i befolkningen. Tre folkevalgte forvaltningsnivåer er en forutsetning for et godt og desentralisert lokaldemokrati.

Sterke faglige rettigheter

Fagbevegelsen har over mange år opparbeidet og framforhandlet viktige rettigheter. De mest grunnleggende er organisasjonsretten, forhandlingsretten og streikeretten. Samarbeid og allianser med politiske partier og ulike organisasjoner sikrer at disse rettighetene bevares og styrkes. All rett til medbestemmelse og innflytelse må forsterkes.

Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår

For å sikre en rettferdig fordeling av samfunnsgodene, skal Fagforbundet være en handlekraftig arbeidstakerorganisasjon som arbeider aktivt for en lønnspolitikk som reduserer lønnsforskjellene i Norge. Lønnspolitikken skal bygge på prinsippet om sentrale kollektive avtaler, likestilling og lik lønn for arbeid av lik verdi på tvers av sektor og yrke. Disse prinsippene undergraves av ordningen med lokale forhandlinger i offentlig sektor. Utdanning

og livslang læring skal være en rettighet og reell mulighet for alle, uavhengig av sosial bakgrunn og økonomiske evner. Fagforbundet skal bidra til samspillet mellom økonomien, arbeidslivet og velferdsstaten for å sikre velstand, høy sysselsetting og små forskjeller. Fagforbundet mener at alle må sikres en god og verdig pensjon, uavhengig av aldersgrenser. Fagforbundet legger til grunn at det i framtida vil være viktig å sikre gode ordninger for særaldersgrenser.

Likestilling

Likestilling skal være et gjennomgående prinsipp, som sikrer alle like muligheter til arbeid, karriere og familieliv. Det er en menneskerett å ha mulighet til et godt arbeidsliv. Dette innebærer rett til hel og fast stilling, en lønn å leve av, en jobb å leve med og en verdig pensjonisttilværelse.

Internasjonal solidaritet

Fagforbundet er del av en stor internasjonal fagbevegelse med felles verdigrunnlag. Fagbevegelsens solidaritet strekker seg utover landegrensene, til alle de som kjemper for faglige rettigheter, mot undertrykking, utbytting og nød. Et solidarisk samfunn, nasjonalt og internasjonalt, fremmer demokrati og folkestyre. Samarbeid på tvers av landegrensene ved aktiv deltakelse i den Internasjonale Arbeidsorganisasjonen (ILO) og internasjonale arbeidstakerorganisasjoner, er en forutsetning for at faglige rettigheter gjøres gjeldende for arbeidstakere i alle land.

Offentlige tjenester med god kvalitet

Fagbevegelsen har vært sentral i oppbyggingen av den norske velferdsstaten basert på solidaritet og kollektive løsninger. En sterk offentlig sektor er en forutsetning for rettferdig fordeling og for å sikre alle like muligheter til utdanning, helsetjenester og økonomisk og sosial trygghet. Offentlige tjenester eid, drevet og finansiert av det offentlige er garantisten for at alle får tilgang til tjenesten. Privatisering, konkurranseutsetting og utskilling av offentlige tjenester er ikke løsninga på framtidens utfordringer. Profitt på velferdstjenester må forbys.

Trepartssamarbeidet er viktig for å sikre offentlige tjenester med høy kvalitet og ivareta verdiskapning og fordeling. Ved å sikre medvirkning og utvise tillit til den enkelte ansatte får man trygge, motiverte og godt kvalifiserte medarbeidere.

Klima og miljø

Livsgrunnlaget for nåværende og framtidige generasjoner sikres gjennom offentlig eierskap og kontroll over våre felles naturressurser, satsing på fornybar energi og gjennom å redusere forurensningen. En aktiv miljø- og klimapolitikk er en forutsetning for å forvalte naturressursene på en bærekraftig måte og bevare det biologiske mangfoldet. Fagbevegelsen har en sentral rolle i arbeidet for en grønn omstilling som sikrer en rettferdig fordeling av byrdene. En bærekraftig utvikling bygger også på globalt samarbeid og forpliktende internasjonale avtaler.

Allianser

Fagforbundet når sine målsettinger i samarbeid med andre. Det er viktig med et godt samarbeid med politiske partier og organisasjoner som deler Fagforbundets ideologi og verdier.

Handlingsprogram

1. Tariffpolitikk

Fagforbundets tariffpolitikk bygger på den frie forhandlingsretten, en solidarisk lønnspolitikk og rettferdig fordeling av samfunnsgodene. Våre tariffkrav skal ivareta alle tariffområder der vi har medlemmer og ha en bred samfunnsmessig innretning. Fagforbundet støtter frontfagsmodellen. All lønnsdannelse skal sikre en solidarisk lønnspolitikk, rettferdig fordeling og utjevning av sosiale forskjeller gjennom kollektive avtaler. Som hovedregel skal den generelle lønnsdannelsen skje gjennom kollektive sentrale avtaler. Streikeretten er nødvendig for å ivareta arbeidstakers interesser.

Forskjellene i Norge øker. Små lønnsforskjeller er viktig for å sikre lojaliteten til tariffsystemet.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å inngå tariffavtaler og velge tillitsvalgte på alle områder
- At topplederne/direktører ikke skal være lønnsvinnerne i tariffoppgjørene fremover
- En rettferdig fordeling mellom sektorer og yrkesgrupper, for å hindre at enkelte områder systematisk får lavere lønnsvekst enn andre.
- At det benyttes en lavlønsmodell som treffer alle reelt lavlønnede.
- At streikeretten ikke svekkes gjennom bruk av tvungen lønnsnemnd.

Samarbeid mellom arbeidslivets parter

Trepartssamarbeid er nøkkelen i den norske modellen. I offentlig sektor er trepartssamarbeidet et konstruktivt samarbeid mellom folkevalgte, administrasjonen og tillitsvalgte.

Fagforbundet vil jobbe for at det på alle våre områder etableres et godt og systematisk partssamarbeid, også på lokalt nivå. Selskapsformer med ulike regler for medbestemmelse krever at tillitsvalgte får nødvendig kunnskap om ulike avtaler på tidligst mulig tidspunkt. Åpenhet og demokrati i beslutningsprosesser må ivaretas på lik linje med innsynsrett og forhandlingsrett.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å styrke og videreutvikle trepartssamarbeidet på alle nivåer i offentlig sektor.
- At rett til innsyn og medvirkning i anbuds- og kontraktsforhandlinger lovfestes, og at tillitsvalgte og ansatte sikres en reell medbestemmelse og innflytelse.
- Å sikre tillitsvalgte i alle tariffområder rett til permisjon med lønn for å ivareta sine verv.
- En tillitsbasert styring og ledelse av offentlig sektor.

Heltid og likelønn

Arbeidsmarkedet i Norge er kjønnsdelt, og kvinnedominerte yrker har lavere lønn og status. Stillingsvurdering, kvotering, rekruttering til lederstillinger og kompetanseheving er viktige virkemidler i kampen for likelønn.

I kvinnedominert sektor ser vi en utbredt deltidskultur og en utstrakt bruk av vakter under 6 timer og ekstravakter. Alt for mange stillinger lyses ut som deltidsstillinger, i tillegg velger flere deltidsstilling på grunn av belastningen i arbeidshverdagen. Hovedregelen skal være fast ansettelse i full stilling og i en arbeidshverdag man klarer å stå i.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At alle arbeidsgivere, sammen med tillitsvalgte, arbeider for en heltidskultur og faste stillinger.
- At det i statsbudsjettet avsettes penger til arbeidet med heltidskultur.
- En reform som inneholder en arbeidstidsreduksjon med full lønnskompensasjon, for eksempel sekstimersdag/30-timers uke.
- En revidering av arbeidsmiljøloven, der alle typer turnusordninger likestilles med skiftarbeid.
- En lovrevisjon av normalarbeidsuken, slik at den reduseres fra 40-timers uke til 37,5-timers uke.
- Deltidsansatte skal ha overtidsbetaling der den ansatte arbeider mer enn den avtalte stillingsstørrelsen.
- At seriøsitetsbestemmelser følges opp.

Konkurranseutsetting og virksomhetsoverdragelse

Fagforbundet jobber for at offentlige tjenester ikke blir konkurranseutsatt og privatisert. I konkurransen om de billigste tjenestene, angripes og svekkes arbeidstakernes lønns- og arbeidsvilkår. Problemet må bekjempes for å sikre tarifflønn og pensjonsrettigheter for alle. Ved skifte av tariffavtale skal partene i den enkelte virksomhet avtale hvilke lønns- og arbeidsvilkår, samt pensjons- og forsikringsvilkår som skal videreføres.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At bestemmelsene i arbeidsmiljøloven om virksomhetsoverdragelse styrkes for å sikre arbeidstakernes bedre vern, slik at de bedre ivaretar blant annet AFP og pensjon.
- At all arbeidsformidling skal skje vederlagsfritt og som hovedsak i offentlig regi.
- At innleie av arbeidstakere gjennom bemanningsbyråer skal avvikles.
- At ILO-konvensjon nr. 94 følges opp for å sikre at det stilles krav om tariffavtale hos kontraktører og underleverandører ved anbudsinnhenting.

Et seriøst arbeidsliv

Arbeidsmarkeds kriminalitet og sosial dumping er et økende problem i norsk arbeidsliv, og utgjør en trussel mot velferdsstaten, det organiserte arbeidslivet og tariffavtalene. Flere arbeidsgivertilknøyninger enn tidligere, setter inngåtte tariffavtaler under press. Fagforbundet er imot en utvikling der arbeidstakere blir presset til å bli selvstendige oppdragstagere, blant annet gjennom plattformøkonomi.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å forsterke hovedavtalene og overenskomstene sin betydning og tillitsvalgtes rettigheter og plikter.
- Å opprette et nasjonalt register for foretak som bryter loven.
- Økt innsats mot arbeidslivskriminalitet gjennom bedre samordning, økt kontroll og informasjonsplikt mellom tilsynsetatene.
- Å følge opp ny lovgiving i offentlig anskaffelser, og med det sikre at virksomheter må pålegges å ta inn lærlinger for å oppfylle samfunnskontrakten.

2. Arbeidsmiljø

Lov, forskrift og avtaler gir alle ansatte rett til et arbeidsmiljø som fremmer både fysisk og psykisk helse. Å utvikle et godt arbeidsmiljø handler om hvordan arbeidsoppgavene planlegges, organiseres og gjennomføres. Et effektivt samarbeid mellom tillitsvalgte, vernetjeneste og ledelse har positive virkninger både for ansattes helse og for virksomhetens produktivitet.

Forebygging og tilrettelegging

Forebyggende tiltak på arbeidsplassen, som fremmer inkludering og tar sikte på å redusere sykefravær og hindre frafall i arbeidslivet, bidrar til å styrke arbeidsmiljøet for alle ansatte. Til tross for kunnskap om helsefremmende tiltak, opplever ansatte sykdom, skade og frafall i arbeidslivet som følge av psykososiale og fysiske forhold. Levealdersjustering vil medføre at folk må stå lengre i arbeid for å få en bra pensjon. Det øker behovet for tilrettelegging i arbeidslivet. Arbeidsmiljøet til den enkelte ansatte må bygge på normalarbeidsdagen. Vi ser et økende press på arbeidstid, bl.a komprimert arbeidstid. Fagforbundets oppgave vil være å løfte formålsparagrafen om et helsefremmende og meningsfullt arbeidsliv høyt. Samtidig har vi tariffavtaler som også regulerer arbeidstiden. Disse verktøyene sammen med Fagforbundets egne politiske vedtak må tas i bruk i alle drøftinger med arbeidsgiver. Det er viktig at forskning på arbeidstid fortsetter, og konsekvenser ulike arbeidstidsordninger har for Fagforbundets medlemmer.

Fagforbundet mener at virksomheter må ta samfunnsansvar. Alle skal sikres verdig behandling og deltakelse i arbeidslivet, inkludert de som trenger tilrettelegging. Universell utforming av arbeidsplasser er et viktig mål.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Retten til egnet arbeids- og fottøy
- Å fortsette og videreutvikle IA-avtalen.
- Å støtte opp om å styrke Arbeidstilsynets forebyggende virksomhet og tilsynsrolle.
- Å styrke tilretteleggingsplikten for arbeidstakere med redusert arbeidsevne, og retten til redusert stilling.
- Å styrke yrkesskaderregelverket, for å sikre at alle skader som skyldes egenskaper ved arbeidet, arbeidsstedet eller pålagt trening og øvelse godkjennes, og at unntaket for psykiske, emosjonelle og fysiske belastningslidelser fjernes. Yrkessykdomslisten må

oppdateres med flere sykdommer, og beviskravene må forenkles. Avtalt hjemmekontor må anerkjennes som arbeidsplass.

- At psykiske, emosjonelle og fysiske belastningslidelser gir rett til yrkesskadeerstatning.

Trakassering, vold og trusler

Trakassering, vold og trusler på arbeidsplassen er en alvorlig belastning for de som opplever det, og må håndteres på systemnivå. Gode rutiner og forebyggende tiltak basert på kunnskap om risikofaktorer reduserer slike hendelser og beskytter ansatte.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Økt sikkerhet på utsatte arbeidsplasser gjennom etablering av rutiner, tilstrekkelig bemanning, riktig kompetanse og bruk av tekniske hjelpemidler.
- Fremme en nullvisjon for tap av liv eller helse på arbeidsplassen gjennom et styrket lovverk.

HMS-opplæring

Oppdateringer i kunnskapen om arbeidslivet, arbeidsmiljøet og endringer i lover og forskrifter krever kontinuerlig opplæring i helse, miljø og sikkerhet (HMS) for ledere, tillitsvalgte, verneombud og ansatte.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Innføring av en offentlig godkjenningsordning for aktører som tilbyr HMS-opplæring for å sikre kvalitet og innhold.
- Krav om løpende HMS-opplæring for verneombud, medlemmer av arbeidsmiljøutvalg og ledere i tillegg til den grunnleggende opplæringen.
- Inkludering av IA-arbeidet, tilretteleggingsplikten og medvirkning som en del av HMS-opplæringen.
- Styrke og synliggjøre verneombudsrollen.

10

3. Pensjon

Folketrygden skal være den sentrale bærebjelken i pensjonssystemet. Folketrygden skal ivareta alle og bidra til å utjevne økonomiske forskjeller. Folketrygden skal sikre et minste pensjonsnivå som sørger for at ingen pensjonister blir fattige, for eksempel knyttet til EU60 eller andre anerkjente fattigdomsgrenser. Fagforbundet vil regulere pensjon til etterlatte på lik linje med folketrygden. Det er behov for pensjonsmessig likebehandling av ulike samlivsformer. Flyktninger som kommer til Norge på humanitært grunnlag, skal ha rett til pensjon uansett botid.

Tjenestepensjon og AFP

Fagforbundet vil at tjenestepensjoner skal være livsvarige og kjønnsnøytrale, og skal være en del av tariffavtalene. All skattbar inntekt skal være pensjonsgivende. Sparesatsene i

obligatorisk tjenstepensjon må økes, og det må innføres obligatorisk uførepensjon. Pensjonssystemet må sikre yrkesaktive AFP og tjenstepensjoner som gjør at de kan forvente en samlet pensjon på minst 2/3-deler av lønn etter en normal yrkeskarriere.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At samlet pensjon ved en normal yrkeskarriere skal gi inntekstdekning på minst to tredeler av lønn. Pensjonsordningene skal være kjønnsnøytrale og livsvarige.
- Å forbedre og sikre AFP-ordningene gjennom at arbeidstakerne skal opparbeide en rett basert på antall år i tariffbunden virksomhet. Dette vil gi flere arbeidstakere en forutsigbar og god AFP, og også sikre et bredere finansieringsgrunnlag gjennom økt tariffdekning.

Levealdersjustering og aldersgrenser

Reglene for levealdersjustering må sikre yngre årskull og personer som ikke kan kompensere fullt ut for levealdersjusteringen, en god pensjon. Fagforbundet vil ikke godta at nedre aldersgrense økes automatisk. En videre økning etter 1973-kullet vil avhenge av utviklingen de neste ti årene. Uføre må skjermes for levealdersjusteringen. De må sikres en opptjening og alderspensjon på nivå med yrkesaktive.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Styrke medlemmenes pensjonsrettigheter i alle tariffområder.
- At alle, uavhengig av lønnsnivå og stillingsstørrelse skal omfattes av lov- eller avtalefestede pensjonsordninger som sikrer en pensjon på minst to tredjedeler av inntekt.
- Å sikre gruppers rett til særaldersgrense.

11

Organisering av pensjonsordningene

Fagforbundet vil ha brede fellesordninger både i privat og offentlig tjenstepensjon, og at forvaltning og administrasjon av pensjonsordningene skal skje i pensjonskasser/gjensidig eide selskaper der medlemmene har innflytelse.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Brede pensjonsordninger og forvaltning i pensjonskasser/gjensidige selskaper.
- At pensjonsoppgjørene må skje ved kronetillegg og ikke prosenttillegg.

4. Likestilling, mangfold og integrering

Likestilling

Det er fremdeles store utfordringer i likestillingsarbeidet i Norge. Forskjeller i arbeids- og samfunnsnivå gir ulik fordeling av inntekt, karriere og makt i menns favør, derfor må vi få økt likestilling både i arbeidslivet og hjemmet. Ulik verdsetting av manns- og kvinnedominerte yrker bidrar til å opprettholde et kjønnsrelatert forsørger- og omsorgsmønster. Det

kjønnsdelte arbeidslivet skaper særlige utfordringer for de som bryter med det tilvante mønsteret. Dette gjelder begge veier. Også menn i kvinnedominerte yrker opplever diskriminering og begrensninger i sin yrkesutøvelse.

Økonomisk uavhengighet er den viktigste forutsetningen for likestilling. Arbeidet med kjønnsnøytrale pensjonsordninger, likelønn, lavlønn og retten til hele stillinger må derfor prioriteres. Arbeidsgivers lovpålagte krav om å jobbe aktivt for å utjevne lønnsulikheter mellom kjønnene i virksomheten må følges opp tett av våre tillitsvalgte ute på arbeidsplassene.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At kvinner og menn skal gis like muligheter til deltakelse i arbeids-, samfunns- og organisasjonsliv.
- At kontantstøtteordningen avvikles og blir erstattet med en venteordning fram til barnehageopptak.
- At tilsynsmyndigheten styrkes, og bruddene på den lovpålagte aktivitets- og redegjørelsesplikten følges opp.

Foreldrepermisjon og omsorg

Permisjonsrettigheter i forbindelse med svangerskap og fødsel har et klart kjønnsperspektiv. Dette gjelder både helseperspektivet for mor og barn, og sosial beskyttelse for mødre. Kvinner har derfor et særskilt vern i norsk lov, som skal ivareta andre forhold enn omsorgsansvaret.

12

Endring av rettigheter til foreldrepermisjon er omfattende, og kan ikke gjennomføres uten at både kvinners og menns stilling ivaretas. Skal fedre og medforeldre ha en reell mulighet til å ta større del av omsorgsansvaret, må retten til foreldrepenger være knyttet til egen inntekt.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å øke lengden på foreldrepermisjonen, en likere deling av foreldrepermisjonen og øke kvinners rettigheter ved svangerskap og fødsel.
- At fedre/medforeldre opparbeider selvstendig rett til foreldrepenger.
- At far/medforelder får rett på lønnet omsorgspermisjon etter fødsel.

Kvinnehelse

Forskjellene i helsetilbudet for kvinner og menn medfører ulik behandling for samme sykdomsforhold. Kvinnehelse har lavere status. Forskning, diagnostisering, medisiner og behandling er ofte basert på menns helseutfordringer. Såkalte «ubestemte helseplager» og muskel- og skjelettlidelser defineres ikke som yrkesskade-/sykdom, og utløser ikke rett til yrkesskadeerstatning.

Kvinner får tidligere funksjonsvansker enn menn, selv om de lever lenger. Det trengs mer kunnskap om årsakene til dette.

Seksuelle krenkelser og trakassering, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, menneskehandel og prostitusjon rammer kvinner spesielt og er knyttet til maktubalanse. Kommuner og andre offentlige instanser må styrke sin innsats på det forebyggende feltet og etablere tiltak for å hjelpe kvinner som er blitt utsatt for seksuell vold.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å følge opp det offentlige utvalget som utreder kvinners vilkår for deltakelse i arbeidslivet, arbeidshelse og sykefravær.
- Å bedre kvinners arbeidshelse.
- At tiltakene fra Kvinnehelseutvalget følges opp, spesielt de som omhandler økt status for kvinners helse, forskning og et løft for kvinners helse i et livsløpsperspektiv.
- Konkrete tiltak for å forebygge overgrep mot kvinner.

Vold i nære relasjoner

Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunnsproblem, og en krenkelse av menneskerettighetene. Personer utsatt for vold kan ha lavere yrkesdeltakelse og dårligere helse, og det er viktig at alle kommuner får oversikt over omfanget i sin kommune. Vold og trusler er aldri ofrenes feil. De lever med utrygghet og opplever ofte store begrensninger på sine liv.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At alle kommuner øker kompetansen og etablerer tiltak mot vold i nære relasjoner.
- At temaet vold i nære relasjoner innarbeides i rammeplan for barnehagene og læreplaner i skole.
- Innføre en adgang til å ilegge elektronisk kontroll av et besøksforbud, omvendt voldsalarm.

13

Diskriminering

Det er mange former for diskriminering i Norge. Personer med funksjonshindringer, innvandrerbakgrunn, LHBT+-befolkningen og etniske minoriteter er også diskriminert i det norske samfunnet. Transpersoner og mennesker med kjønnsinkongruens er i mange sammenhenger særlig utsatte. Fagforbundet tar aktivt standpunkt mot all form for diskriminering og rasisme.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Et universelt utformet samfunn, og at flere funksjonshindrede inkluderes i arbeidslivet.
- Innføring av et tredje juridisk kjønn, et styrket rettslig vern og bedre helsetilbud, med mål om å bedre transpersoners levekår.
- Et helhetlig, forsvarlig og tilgjengelig helsetilbud for alle som lever med kjønnsinkongruens i Norge. Tilbudet av offentlig finansiert kjønnsbekreftende behandling som er forankret i forskning, skal styrkes.

Mangfold, integrering og inkludering

Å være organisert og å ha et seriøst arbeidsliv er bra for enkeltmennesket. Det er også god integreringspolitikk. Det gir fellesskap, mangfold og utvikling på arbeidsplassen. Derfor er det viktig at Fagforbundet arbeider strategisk og langsiktig med å styrke situasjonen og forholdene for alle med innvandrerbakgrunn i arbeidslivet.

Blant personer med innvandrerbakgrunn har sysselsettingsandelen de siste årene økt mer enn i resten av befolkningen, men er fortsatt lavere enn i befolkningen ellers.

Personer med innvandrerbakgrunn er mer utsatt for arbeidsforhold uten faste og hele stillinger, arbeidsløshet og arbeidsmiljøforhold som gir helseplager, sykefravær, og frafall i arbeidslivet. Mange arbeider i bransjer med lav organisasjonsgrad og lav tariffavtaledekning. Den norske arbeidslivsmodellen står i fare for å svekkes om fagbevegelsen ikke oppleves som relevant for *alle* arbeidstakere.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å samarbeide med partene i arbeidslivet om tiltak for å styrke fagorganiseringen blant alle med innvandrerbakgrunn.
- At norskopplæringen tilpasses arbeidslivet og styrkes.
- At alle kommuner utarbeider en handlingsplan for mangfold og inkludering.

5. Livslang læring

14

God opplæring og utdanning skal være en rettighet og reell mulighet for alle, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, funksjonshindring eller hvor du bor i landet. Det tverrfaglige arbeidet må styrkes i hele oppvekstsektoren. Det er et felles samfunnsansvar å gi alle mulighet og forutsetninger for kompetanseutvikling gjennom hele livet. Det er viktig for å motvirke sosial ulikhet og for at færre støtes ut i et arbeidsliv i endring. Forholdene må legges til rette for at arbeidslivet kan nyttiggjøre seg utdanning og arbeidserfaring til arbeidstakere med utenlandsk bakgrunn. For å sikre livslang læring for alle må det i større grad tilrettelegges for desentralisert undervisning og digitale opplæringstilbud.

Barnehage

Barnehagen skal gi trygge rammer rundt barns frie lek, læring og sosialisering. Det er viktig med tidlig innsats, god omsorg, god faglig kompetanse og et tilpasset pedagogisk opplegg der barna står i sentrum.

Kommunene skal ha et overordnet ansvar for barnehage tilbudet for å sikre et godt og likeverdig tilbud til alle barn. Offentlige midler avsatt til barnehage skal komme barna til gode, og ikke kunne tas ut som profit.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At maksprisen på barnehageplasser holdes på et nivå som gjør at alle kan benytte seg av tilbudet.

- Muligheter og konsekvenser av opptak gjennom året bør utredes, for å finne gode løsninger for barn, foreldre og ansatte.
- Å styrke den reelle bemanningen i barnehagene gjennom åpningstiden, og gjennomføre en kartlegging av dette som skal danne grunnlag for videre politikkutvikling.
- Innføre kostnadsdekning på pensjon for ansatte i private barnehager.

SFO

Skolefritidsordningen (SFO) må omfatte og tilrettelegge for alle barn, ha høy kvalitet i hele landet og styrkes som en praktisk og variert arena for lek, kultur og fritidsaktiviteter. Trygge fellesarenaer som SFO kan motvirke utenforskap.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å kartlegge bemannings- og kompetansebehovene i SFO
- At det føres tilsyn med at kravene i rammeplanen gjennomføres lokalt.
- At barn og unge med særskilte behov skal ha tilstrekkelige ressurser også på SFO. Vedtaket barnet har, må følge også over på SFO.
- Å øke deltakelsen gjennom å videreføre og utvide gratis SFO. Dette forutsetter forsvarlig bemanning og hensiktsmessige arealer.

Grunnskole og videregående opplæring

Den offentlige fellesskolen legger grunnlaget i utdanningssystemet og sikrer lik rett til utdanning. Et trygt læringsmiljø er avgjørende for den enkeltes utvikling og for samfunnet. Gratisprinsippet i fellesskolen må sikres.

Nærskoleprinsippet er viktig for inkluderende utdanning, uavhengig av bakgrunn eller geografisk beliggenhet. Styrking av nærskolen gir levende lokalsamfunn og reduserer ulikheter, gitt tilstrekkelige ressurser. Fagforbundet ønsker å gjøre skolen leksefri i de første årene av grunnskolen (1. – 4. klasse).

Dimensjoneringen av videregående skoler må balansere studieretninger og fag med arbeidslivets behov og elevenes interesser. Videregående skoler må være tilgjengelige for alle elever, fortrinnsvis i elevens hjemkommune, slik som Lokal Opplæring i Samarbeid med Arbeidslivet (LOSA) i Finnmark.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At hele laget rundt elevene styrkes med flere fagarbeidere og andre relevante yrkesgrupper.
- En mer helhetlig skoledag der praktisk og erfaringsbasert læring basert på mesterlæretradisjonen vektlegges.
- At alle elever skal få tilbud om gratis skolemat hver dag.
- At faglige rettigheter og plikter i arbeidslivet skal være en del av læreplanen både i ungdomsskole og i videregående skole.

- Å styrke de praktiske fagene.

Fag- og yrkesopplæring

Det er stort behov for flere fagarbeidere. Fagforbundet vil styrke fag- og yrkesopplæringen og rådgivningstjeneste i grunnopplæringen.

Å tilrettelegge for at flere skal bli fagarbeidere, må ikke gå på bekostning av kvaliteten i fagbrevet eller for den enkeltes muligheter for videre læring og utvikling. Det er et mål at flest mulig skal få et fagbrev som gir den enkelte et godt grunnlag for deltakelse i samfunnet og for videre utdanning.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Lovfeste retten til lære plass, og øke mulighetene for lærlinger til å få fast ansettelse etter endt læretid, særlig i offentlig sektor.
- At tilbudsstrukturen videreutvikles og at det etableres nye fag- og svennebrev på relevante yrkesområder.
- Å styrke kvaliteten i fagopplæringen gjennom bedre tilsyn, seriøsitetskrav og krav til god og tilstedeværende veiledning. Veileder skal ha relevant fagbrev som yrkesbakgrunn/utdanning.
- Å kvalitetssikre og tilrettelegge eksisterende og nye voksenopplæringsordninger.
- Å styrke og synliggjøre yrkesfaglæreren med fagarbeiderbakgrunn i skolen.
- At kvaliteten i karriereveiledningen styrkes, med en rådgivningstjeneste som både kjenner til de yrkesfaglige løpene og som også har yrkesfaglig bakgrunn.
- At voksne med relevant arbeidspraksis skal få tilgang til gratis eksamensforberedende kurs slik at de kan avlegge fag- eller svenneprøve som praksiskandidater.
- Å synliggjøre fagutdanning som en attraktiv inngangsport til arbeidslivet.

16

Fagskoler

Utdanningssystemet skal møte framtidens kompetansebehov. Til det trenger vi å videreutvikle fagskolesektoren i samarbeid med lokalsamfunnene. Fagskolens posisjon i utdanningssystemet må styrkes og gjøres mer kjent.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å styrke og synliggjøre det offentlige fagskoletilbudet, der fagskolene skal tilby relevante utdanninger for fagarbeidere som ønsker fordypning og spesialisering.
- At fagskolesektoren videreutvikles med påbygningsmuligheter, inkludert muligheter til å ta en yrkesfaglig bachelor og master.
- Gode overgangsordninger fra fagskoler til studier på høyskoler og universiteter.
- Økt studiestøtte og studievilkår som gir reell mulighet til å studere på fulltid.
- En god og forutsigbar finansieringsordning for høyere yrkesfaglig utdanning, der overordnet styring og finansiering av utdanningssektoren skal være et offentlig ansvar.

Universiteter og høyskoler

Vi trenger velfungerende offentlige høyskoler og universiteter som er desentraliserte og nært knyttet til det lokale arbeidslivet. Utdanningssystemet må være åpent og tilby gode overgangsordninger mellom fagskoler og høyskoler/universiteter.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Økt studiestøtte og studievilkår som gir reell mulighet til å studere på fulltid.
- En solid og forutsigbar finansieringsordning der offentlig ansvar sikrer overordnet styring og finansiering.
- At det skal være tilgjengelige utdanninger med rimelig studieavgifter også for de som er i arbeid.
- At fagbrev skal gi tilleggspoeng i opptak til høyere utdanning.

Faglig utvikling i arbeidslivet

Voksnes læring er viktig som virkemiddel for sosial utjevning og økt trygghet. Livslang læring er ofte knyttet til arbeidslivet, og Fagforbundet vil ha et arbeidsliv som tar i bruk og videreutvikler kompetansen til alle yrkesgrupper. Vi vil bekjempe skjevfordelingen i ansattes mulighet for etter- og videreutdanning. Alle ansatte skal ha rett til relevant kompetanseutvikling, og ha økonomisk uttelling for det. Fri med lønn til faglig utvikling må gjelde alle.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

17

- Å styrke arbeidsplassbaserte tilbud innen fagopplæring, fagskole og universitets- og høgskoleutdanninger.
- Gode rammevilkår, stipend- og låneordninger og dekking av utgifter til livsopphold slik at videreutdanning er et reelt alternativ.
- At hver arbeidsplass skal ha en kompetanseplan utviklet i samarbeid med ansatte og tillitsvalgte.
- At arbeidsgiver tilbyr og legger økonomisk til rette for nødvendig kompetanseheving for alle ansatte.
- At seniorer i arbeidslivet også sikres faglig utviklende arbeidsoppgaver, tilgang til etterutdanning og relevant omskolering.
- Å etablere bransjeprogram finansiert over statsbudsjettet innenfor relevante fagområder.
- At ordningen med realkompetansevurdering gjennomgås for å oppnå lik praksis uavhengig av utdanningsinstitusjon, økt kompetanse og kapasitet i hele landet og vurderingen skal gi reell mulighet for opptak til ulike utdanninger.

6. Velferd og offentlig sektor

En sterk velferdsstat er grunnlaget for gode tjenester til alle og frihet for enkeltmennesket. Universelle offentlige ordninger sikrer likeverdighet og reduserer ulikhet. Det beste tilbudet får

vi når det offentlige driver velferdstjenestene, med egne ansatte og tilstrekkelig bemanning. Det er avgjørende med offentlig eierskap og folkevalgt kontroll over samfunnets infrastruktur. Det er også viktig i et beredskapsperspektiv. Beredskapslagre som sikrer tilgang til mat, smittevernutstyr og nødvendige medisiner i krisetider må bygges opp over hele landet.

Rettferdig fordeling

Sosiale og økonomiske forskjeller i Norge må reduseres, fordi ulikhet svekker tillit og øker polariseringen, gir dårligere folkehelse og svekker norsk økonomi. Skattesystemet er sammen med kollektive lønnsforhandlinger nøkkelen til å utjevne inntektsforskjeller. Rettferdig beskatning, der alle bidrar etter evne, er en forutsetning for å sikre offentlig sektor en økonomi som gjør det mulig å løse oppgavene og utvikle velferdsstaten som et sikkerhetsnett for alle.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Et skattesystem som reduserer inntekts- og formuesulikheten, med økt progressivitet i beskatningen av de laveste og høyeste inntektene.
- Å redusere avgifter, gebyrer og egenandeler på velferdstjenester.
- At tannhelse likestilles med øvrige helsetjenester.
- En god sykelønnsordning, et sterkt oppsigelsesvern for sykemeldte, og skjerpede vilkår knyttet til arbeidsgivers mulighet for å bestride en sykemelding.
- En universell barnetrygd, som økes og justeres i tråd med prisutviklinga.
- Å gjøre satsene for gravferdsstønad tilstrekkelige til å dekke faktiske kostnader.
- Gravferdsstønden fra fagforeningen skal ikke legges til grunn for beregning av offentlig gravferdsstøtte.

18

Kommuner og fylkeskommuner

Kommuner og fylkeskommuner er innbyggernes redskap for å styre og utvikle lokalsamfunnet. De er politiske arenaer, samfunnsutviklere, og grunnmuren i den norske velferdsmodellen. For å sikre likeverdige tjenester, uansett kommunestørrelse, er det viktig å sørge for gode økonomiske rammer.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At kommuner og fylkeskommuner skal drive tjenestene med egne ansatte.
- En rettferdig inntektsfordeling til kommunen som sikrer gode tjenester i alle kommuner uavhengig av kommunestørrelse.
- Å utbedre toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester.
- At kistebegravelse og kremasjon må likestilles som gravferdsform, og at det sikres tilstrekkelig krematoriekapasitet i hele landet.
- Bedre oppgavedeling for å løse utfordringer knyttet til kompetanse- og personalmangel.
- At det blir utviklet nærings- og sysselsettingsplaner i alle kommuner og fylkeskommuner.

- Regelverk, kontrollsystemer og myndighet som sikrer at offentlige midler ikke ender opp hos private aktører, i skatteparadis eller hos andre stater.
- En statlig finansieringsplan som supplement til selvkostsystemet innenfor vann- og avløpssektoren.
- At lavterskel helsetilbud blir bedre tilgjengelig for gutter og unge menn, og sikrer at også menns psykiske helseutfordringer ivaretas.

Sykehus

Fagforbundet mener sykehusene skal eies og drives av staten, supplert av tjenester fra ideelle aktører. Forvaltningsstyring må erstatte styringssystemer basert på markedstenkning. Det er viktig å sikre et godt og trygt sykehusstilbud over hele landet, med akuttfunksjoner og fødetilbud.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At sykehusene skal rammefinansieres, framfor innsatsstyrt finansiering og at muligheter for å skille på drifts- og investeringsmidler utredes.
- Bedre oppgavedeling ved sykehusene for å løse utfordringer knyttet til kompetanse- og personalmangel.
- Utredning av en representantskapsmodell, for å få folkevalgt representasjon i sykehusstyrene.
- En godkjenningsordning for etablering av private helsetilbud, som blant annet vurderer tilgang til helsepersonell.
- At det innføres omsetningsavgift på helseforsikringer.
- At ordningen med nøytral merverdiavgift for helseforetakene avvikles.

19

Psykisk helse

Fagforbundet mener det er et stort behov for mer ressurser og økt tilgjengelighet til psykisk helsevern. Det er særlig viktig å styrke sikkerhetspsykiatrien og tilbudene for barn og unge. Mange unge opplever utfordringer knyttet til psykisk helse. Selvmord er en stor utfordring, særlig blant menn, og for unge under 25 år er det den vanligste dødsårsaken. Tilbudene for behandling og forebygging av psykisk uhelse er ikke tilstrekkelig i dag. Ventetiden for behandling er lang, lavterskeltilbudene er for få, og de ansatte i tjenestene står i en krevende arbeidshverdag. Bevisstheten om psykisk uhelse må opp i alle deler av helse- og velferdstjenesten.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At sykehusene skal utvide tilbudet innen psykiatri, slik at ventetiden går ned.
- At tilbudet innen Tverrfaglig spesialisert rusbehandling (TSB), og tilbudet til pasienter med samtidig rusmiddelproblemer og psykiske lidelser (ROP-pasienter) styrkes og videreutvikles.
- At kommunene bygger ut flere og varierte tilbud innen psykisk helse.
- En godt utbygget skolehelsetjeneste lokalt.

- Gratis legetjenester for alle under 18 år.
- Flere og varierte lavterskeltilbud innen psykisk helse for ungdom, med særlig vekt på selvmordsforebygging.
- Økt bevissthet rundt arbeidets innvirkning på psykisk helse, og styrket innsats mot arbeidsmiljøfaktorer som påvirker psykisk helse negativt.
- At personale innen helse, velferd og oppvekst har tilstrekkelig kompetanse og kunnskap til å møte personer med psykiske helseutfordringer, inkludert hvordan man møter personer i selvmordsfare.

Bolig

Fagforbundet vil jobbe for en boligpolitikk som reduserer sosiale og geografiske forskjeller, hindrer segregering i pressområder og tilrettelegger for utvikling i hele landet. Flere må få mulighet til å eie egen bolig, og skattepolitikken må bidra til å motvirke boligspekulasjon. Boligsosiale hensyn må sikres i kommunale planprosesser, og leietakeres rettigheter styrkes.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å styrke Husbankens rolle i å gi flere mulighet til å kjøpe sin egen bolig, sikre egnede boliger for uføre og eldre, og en bedre boligforsyning i mindre sentrale områder.
- Å redusere egenkapitalkravet for førstegangskjøpere, og gi banker større rom for skjønnsmessig vurdering av betalingsevne som grunnlag for å innvilge lån.
- Fjerne dokumentavgiften for førstegangskjøpere.
- Sterkere rettigheter for leietakere, konsesjonsregulering av profesjonell boligutleie og at det bygges flere boliger for studenter, lærlinger og elever..
- Opprettelse av et statlig boligselskap som kan sørge for boligløsninger som i dag ikke dekkes av det kommunale botilbudet eller selveiermarkedet.
- Å utvide muligheten for å ivareta sosiale hensyn og motvirke segregering i kommunale planprosesser.
- At bostøtteordningen ikke skal avgrenses til en ordning kun for mottakere av sosialhjelp.

20

Post- og transporttjenester

Fagforbundet mener at Posten må forbli i statlig eie, med en utvidet rolle som foretrukket leverandør av samfunns- og formidlingstjenester i hele landet. Dette sikrer også lokale transport- og distribusjonstjenester der dette ikke er kommersielt drivverdig. Uten Postens unike mulighet til samproduksjon av tjenester, vil leveringskostnadene bli vesentlig høyere for private og næringsdrivende utenfor sentrale strøk. Logistikk- og transportsektoren generelt, og varebilbransjen spesielt, har betydelige utfordringer knyttet til sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At det offentliges ansvar for innhenting, fremsending og omdeling av brev og pakker i hele landet ivaretas og utføres av en statlig eid aktør.

- At kommuner, fylkeskommuner og helseforetak følger sin påseplikt ved kjøp av transporttjenester.
- At Postens rolle i å ivareta formidlings- og samfunnsoppgaver utvides og utvikles, blant annet ved at dørterskeltjenesten rulles ut som et landsdekkende tilbud.
- Nasjonale regler for innenlands transport om blant annet kjøre- og hviletid som minimum er på nivå med regelverket i EUs mobilitetspakke.
- Innføring av løyve-regulering og HMS-kort for alle transportører, og flere kontrollerer gjennomført gjennom A-krimssamarbeidet.
- Bedre reguleringer, og en forsterket kontroll- og tilsynsvirksomhet som sørger for etterlevelse og effektive sanksjoner mot useriøse aktører i transportnæringen.

7. Digitalisering

Teknologisk utvikling øker produktiviteten og forbedrer tjenestekvaliteten. Vi må styrke arbeidstakernes digitale kompetanse for å unngå utenforskap. Arbeidstakerrettigheter, medbestemmelsesrett, eierskap til data, personvern og innsyn må ivaretas, samt virksomhetens IKT-sikkerhet. Internasjonalt arbeid med personvern og digitalisering må styrkes. Bruk av kunstig intelligens må være transparent og etterprøvbart. Yrkesetikk, klima- og miljøavtrykk og medvirkning må vektlegges ved innføring av løsninger som bruker kunstig intelligens. Teknologigigantenes innflytelse over offentlig sektor i Norge må begrenses. Samtidig bør det prioriteres utvikling av en norsk språkmodell tilpasset offentlig sektor.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- En digital infrastruktur som eies og driftes av det offentlige med egne ansatte, og bygges ut i hele landet.
- Etablering av en nasjonal, offentlig eid skytjeneste som sikrer at data i det offentlige lagres trygt. Skytjenesten utvikles og driftes med egne ansatte.
- Et offentlig tilsyn for bruk av kunstig intelligens.
- Å styrke digital kompetanse til alle ansatte, tillitsvalgte og ledere.

8. Klima og miljø

Offentlig sektor vil bli svært viktig i arbeidet med å tilpasse oss mer ekstremvær, og også i omstillingen til et samfunn med mindre utslipp. Her står Fagforbundets medlemmer i førstelinjen.

Klima- og miljøkrisen tydeliggjør ulikhet. Rike land står for mesteparten av utslippene, og i disse landene så er det de få prosent rikeste sitt forbruk som forurenses mest, og langt mer enn resterende befolkningen. En klimavennlig omstilling er avhengig av en rettferdig omstilling, der de ansvarlige for de største utslippene er forventet å bidra mest.

Globalt ansvar

Fagforbundet mener at Norge må føre en politikk som sikrer oppnåelse av klimamålene og etterlever våre internasjonale miljøforpliktelser. Norge har et ansvar for å beskytte områder av

internasjonal betydning, som Lofoten, Vesterålen og Senja, og andre særlig sårbare områder. Det er nødvendig å redusere vår klima- og miljøpåvirkning, både nasjonalt og internasjonalt. Vi må være pådrivere for at rike land bidrar med tilstrekkelige midler for å hjelpe fattige land som rammes av klimaendringer.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At det lages en nedtrappingsplan for norsk olje- og gassproduksjon, i tråd med målene i Paris-avtalen.
- Stans i leteaktiviteten, nye utbygginger kan bare skje i tilknytning til eksisterende infrastruktur.

Nødvendig omstilling

Grønn utvikling krever prioritering og omfordeling. Alle offentlige planer, som arealbruk og klimatilpasning, må revurderes for å sikre at de støtter opp under våre klima- og naturmål. Vi må bryte med dagens masseproduksjons- og forbruksmønster, og basere økonomisk virksomhet på sirkulær ressursutnyttelse. En progressiv og sosialt rettferdig grønn skattepolitikk er avgjørende for å sikre bred oppslutning om nødvendig klima- og miljøpolitikk.

Elektrifiseringen av samfunnet krever energieffektivisering og mer fornybar strøm, med prioriteringer for hvilke virksomheter som kan knytte seg til strømmettet. Høye strømpriser virker dempende på forbruket, men rammer usosialt, det bør derfor etableres en permanent strømstøtteordning. Strømmarkedet må reformeres på en måte som fremmer fornybar energi, og der det samtidig blir tatt hensyn til kostnaden for forbrukere.

22

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At det blir utarbeidet en nasjonal klimatilpasningsplan.
- En langsiktig løsning for å sikre kraftforsyningen i Norge og kontroll på strømprisene.
- Å fremme sirkulær økonomi gjennom avfallsreduksjon, ombruk og gjenvinning.
- Miljøsertifisering av alle virksomheter med tillitsvalgte.

Kommunenes rolle

For å sikre en trygg hverdag for våre medlemmer, må vi håndtere klimaendringenes konsekvenser, redusere utslipp og bevare natur og biologisk mangfold. Omstilling krever styring, det er viktig at det etableres styringsformer og koordineringsplaner som sikrer at fylker og kommuner trekker i samme retning så vi oppnår nasjonale mål uten for stor inngripen i det lokale selvstyret. De ansatte må være involvert i virksomhetenes arbeid med klima og miljø gjennom lokalt trepartssamarbeid.

I perioden 2025-2029 vil Fagforbundet arbeide for:

- Økt satsing på fornybar energi og kompensasjon for gjennomføring av energisparingstiltak.

- Sikring av FNs naturavtale i kommunene gjennom styrking av miljøfaglig kompetanse og innføring av arealnøytralitet.
- Gjennomføring av lokale tiltak for å redusere utslipp gjennom trepartssamarbeid.
- Tilstrekkelige ressurser for kommunenes arbeid med klimakutt og klimatilpasning.
- At klima- og miljøperspektiv skal vurderes ved alle offentlige anskaffelser.

Grønn transport

Transportsektoren står for en betydelig del av de norske klimagassutslippene. Investeringer i sektoren må gjøres med klima- og miljøhensyn i tankene. Styrking av kollektivtilbudet og elektrifisering av transportsektoren er sentrale tiltak.

I perioden 2025-2029 vil Fagforbundet arbeide for:

- At transportsektoren blir utslippsfri.
- Et godt kollektivtilbud eid og drevet av det offentlige, med egne ansatte.
- Utvidelse, oppgradering og vedlikehold av jernbanenettet i hele landet.
- Reduserte priser på all kollektivtransport.

9. Kultur

Kultur har betydning for et helt samfunn. Levende lokalsamfunn trenger et kulturliv, der kulturnæring, kulturfrivillighet og kommunal kultursektor er gjensidig avhengige av hverandre. Både stat, fylke og kommune må legge til rette for et lokalt kulturliv med ordnede arbeidsforhold, som kan samarbeide med organisasjonsliv, trossamfunn, gallerier, museer og scener. Fritidsklubber som fritidstilbud i ungdommens nærmiljø spiller en viktig rolle i dette arbeidet, ved å tilby et sted for sosial, kreativ og personlig utvikling. Bibliotekene er sentrale i demokratiseringen av kunnskap, motvirkning av digitalt utenforskap, som møteplass og tilrettelegger for ytringsfrihet.

Offentlig finansierte sceneinstitusjoner har over år fått dårligere rammebetingelser. Kulturinstitusjonene er kompetansearbeidsplasser som er viktig å satse på i en tid med uro i samfunnet, fordi de kan bygge forståelse på tvers av politiske ståsted, samfunnsklasser, alder, kjønn og kjønnsuttrykk.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å sikre ressurser til stabil drift av offentlige og frivillige kulturtilbud som lokale møteplasser og kulturarenaer.
- At kompetanseutvikling for kulturarbeidere over hele landet prioriteres.
- En inkluderende kulturskole og et lovfestet fritidsklubbtilbud i ungdommens nærmiljø.
- Å styrke den samiske urbefolkningen og de nasjonale minoritetenes kultur, språk og egenart. I Norge er dette kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, rom og romanifolket/tatere.

10. Alliansebygging

Fagforbundet skal på alle nivåer arbeide for å styrke det fagligpolitiske samarbeidet med politiske partier som deler Fagforbundets visjoner og mål. Det er viktig å bygge allianser med arbeidstakerorganisasjoner og andre samfunnsengasjerte aktører. Deltakelse i samfunnsdebatten både gjennom politisk ledelse og lokale tillitsvalgte er vesentlig for å nå Fagforbundets politiske mål.

11. Nordområdene og Arktis

Utviklingen i Nordområdene og Arktis har stor nasjonal og internasjonal betydning. Norge har et ansvar for sosial, miljømessig, og økonomisk bærekraftig utvikling gjennom samarbeid, aktiv tilstedeværelse og håndheving av norsk suverenitet. Gode offentlige tjenester i nord er avgjørende for både sysselsetting, næringsutvikling, samfunnssikkerhet, beredskap og bosetting i nordområdene.

Enhver krigføring og opprustning som involverer statene på nordkalotten er ødeleggende for samarbeidet på tvers av landegrensene i nord. Forutsetningen for å gjenoppbygge tillit og samarbeid er fred.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At Norge støtter arbeidet med et internasjonalt forbud mot kull, olje og gassaktivitet i Arktis.
- En desentralisert bosettingsstruktur gjennom nye eller flytting av statlige arbeidsplasser, god infrastruktur og høy kvalitet på offentlige tjenester til de nordligste fylkene.
- Samarbeid med fagbevegelse i Norden og med andre sektorer for å styrke en helhetlig politikk på området, inkludert ressurs- og naturforvaltning.
- Opplæring av ansatte for å ivareta den sikkerhetspolitiske situasjonen, særlig innen helse, beredskap og sikkerhet.

24

12. Solidaritet og internasjonalt arbeid

Krig og konflikt, polarisering, svekket demokrati, klimaendringer og global uro i økonomien forverrer forholdene for arbeidsfolk mange steder i verden. En sterkere fagbevegelse er nøkkelen til rettferdighet og verdighet. Fred, demokrati, rettsstat og respekt for arbeidstaker- og menneskerettigheter er grunnlaget for frie og vellykkede samfunn.

Solidaritet på tvers av landegrenser

Fagforbundet vil jobbe for en mer solidarisk og demokratisk verden gjennom våre samarbeidsavtaler og som del av den internasjonale fagbevegelsen. En fri og uavhengig fagbevegelse er av universell betydning for å oppnå mer rettferdig fordeling av makt og ressurser. Respekt for ILOs konvensjoner, men særskilt kjernekonvensjoner og styrking av arbeidstakerrettigheter må prioriteres i norsk utenrikspolitikk.

En viktig del av solidaritetsarbeidet vårt er å sikre respekt for menneskerettighetene, folkeretten, humanitærretten og forhindre alvorlig miljøskade. Velfungerende internasjonale institusjoner er en motvekt mot en uforutsigbar verdensorden. Både privat sektor og offentlige virksomheter må ansvarliggjøres for å overholde grunnleggende etiske normer ved anbud, innkjøp og investeringer.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- Å styrke vektleggingen av arbeidstakerrettigheter, demokrati og rettsstat i norsk utenrikspolitikk
- Å redusere norske finansielle bånd til virksomheter som svekker bærekraft, eller som krenker arbeidstaker- og menneskerettigheter.
- Å styrke internasjonale kontroll- og straffemekanismer i internasjonal rett.
- Å støtte BDS-bevegelsen (Boikott, Desinvesteringer og Sanksjoner), og arbeide for internasjonal boikott av Israel.
- Å samarbeide med andre organisasjoner for å styrke kvinners forhandlingsmakt internasjonalt og styrke kvinners posisjon i internasjonal fagbevegelse.

EØS og handelsavtaler

Norske arbeidstakere påvirkes av EU-direktiver som begrenser nasjonale tiltak mot sosial dumping og svekker faglige rettigheter og velferdsordninger. Utviklingen av EØS-avtalen har fått et omfang som går langt utover det som ble forespeilet da avtalen ble inngått.

Internasjonale handelsavtaler må bygge på åpenhet og demokratiske prosesser.

Fagforbundet mener Norge må bruke handlingsrommet innenfor EØS-avtalen og andre handelsavtaler for å sikre nasjonal suverenitet, demokratisk styring, kontroll og den norske arbeidslivsmodellen.

Fagforbundet mener Norge må være en pådriver for internasjonal helserettferd. Det er behov for et globalt regelverk for rask tilgang til og rettferdig fordeling av vaksiner og utstyr.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At EU-regler og andre internasjonale handelsavtaler ikke kan overstyre ILO-konvensjoner, norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning.
- Aktiv bruk av reservasjonsretten og andre virkemidler for å verne om faglige rettigheter og den norske arbeidslivsmodellen.
- At Norge ikke blir medlem i EU.
- Full åpenhet rundt forhandlingene om internasjonale handelsavtaler og at offentlige tjenester ikke åpnes for utenlandske tilbydere.
- Revisjon av handelsavtaler for å kreve rettferdig tilgang til vaksiner, medisiner og utstyr, blant annet gjennom patentpool, teknologioverføring og kunnskapsdeling.

Asyl- og flyktningpolitikk

Over 100 millioner mennesker er på flukt i verden. Internasjonal solidaritet, internasjonale konvensjoner og medmenneskelighet tilsier at Norge skal føre en human asyl- og flyktningpolitikk. Politikken må følge rådene fra FNs høykommissær for flyktninger. Uretturnerbare asylsøkere må ha tilgang på helsehjelp og offentlig sikkerhetsnett.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At barnekonvensjonen må legges til grunn for opphold.
- En mer human flyktningpolitikk.

Forby atomvåpen

Fagforbundet støtter FNs forbud mot atomvåpen, og vil at norske kommuner tilslutter seg ICANs globale opprop for et slikt forbud.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At alle kommuner signerer ICAN Cities Appeal.
- Støtte til initiativer for kjernefysisk nedrustning.
- At Norge skal signere og ratifisere det internasjonale forbudet mot atomvåpen.

